

قسم ۲، ص ۷۵۵) بیشتر آنها به صورت خطی در کتابخانه شیخ هادی کاشف الغطاء در نجف موجودند - عبارت‌اند از: *الحياض المشرقة*، در شرح *المختصر النافع* محقق حلی، که حسینی در موارد متعددی در العناوین (از جمله ج ۱، ص ۱۸۰، ۱۹۰، ۲۰۳) بدان ارجاع داده است؛ *العقود والایقاعات*، که نسخه خطی آن در کتابخانه مجلس شورای اسلامی موجود است (مدرسی طباطبائی، ص ۳۴۲)؛ *البيع*؛ *رسالة فی عمل الدائرة الهندية لتعيين الزوال*، درباره تعیین وقت زوال آفتاب؛ *تقریرات درسهای فقه و اصول* استادان خود؛ دو اثر رجالی فواید رجالیه، و *رسالة فی الموثقین*؛ و اثر حدیثی *اخبار امامة الباقر علیه السلام* (آقابزرگ طهرانی، ۱۴۰۴، همانجا؛ همو، ۱۴۰۳، ج ۱، ص ۳۲۱، ج ۳، ص ۱۹۱-۱۹۲، ج ۴، ص ۳۷۸، ج ۱۸، ص ۳۳۸، ج ۲۳، ص ۲۴۶؛ امین، همانجا).

العناوین از آثار ارزنده فقهی در عصر قاجار است. این کتاب بارها به چاپ رسیده است، از جمله در ۱۲۹۷ و آخرین بار در ۱۴۱۷-۱۴۱۸ با تحقیق رحمت‌الله رحمتی (آقابزرگ طهرانی، ۱۴۰۳، ج ۱۵، ص ۳۵۰؛ برای معرفی نسخه‌های کتاب ← حسینی مراغی، ج ۱، مقدمه، ص ۱۰۹). مؤلف در این کتاب، با بیانی رسا و دقیق و علمی و با اجتناب از آمیختن مسائل اصولی با فلسفه و تأکید بر کاربرد مثالها و مصادیق واقعی و مورد ابتلا، کوشیده است به تحلیل قواعد فقهی رایج در فقه شیعه در ابواب گوناگون بپردازد. وی، ضمن نقل آرای مشهور در فقه امامی، به دیدگاههای برخی معاصران خود به‌ویژه ملا احمد نراقی (← ج ۱، ص ۲۳۵، ۲۵۲، ۳۱۷، ج ۲، ص ۱۸، ۲۸۴، ۶۴۴) و نیز استادان خود (← ج ۱، ص ۳۷۹، ۴۱۰، ج ۲، ص ۲۲۷، ۳۰۵، ۴۷۷، ۷۵۴) توجه خاص نشان داده و گاه به نقد آنها پرداخته است. حسینی از آموزه‌های فقهی و اصولی استادانش در کتاب عناوین بهره برده است. برخی بر آن‌اند که این کتاب تماماً تقریرات درسهای استادان اوست (← آل‌محبوبه، ج ۳، ص ۲۰۱؛ آقابزرگ طهرانی، ۱۴۰۳، همانجا) ولی باتوجه به تعبیر وی، این دیدگاه را نمی‌توان پذیرفت (← سبحانی، ص ۳۴۱).

عناوین الاصول حاوی ۹۴ قاعده فقهی (یا به تعبیر مؤلف: عنوان) است. این قواعد در فهرستی، که احتمالاً خود او تنظیم کرده است، به هفت دسته کلی تقسیم شده‌اند: قواعد مشترک در همه ابواب فقه (عنوان یکم تا یازدهم)، قواعد ویژه عبادات (عنوان دوازدهم تا بیست و ششم)، قواعد معاملات (عنوان بیست و هفتم تا چهل و ششم)، قواعد مبطلات عقود (عنوان چهل و هفتم تا پنجاه و ششم)، قواعد اسباب و مسقطات ضمان (عنوان پنجاه و هفتم تا هفتاد و دوم)، قواعد ویژه اقسام ولایت و سیاسات شرعیه (عنوان هفتاد و سوم تا هشتاد و دوم)، و

حسینی مختاری) نیز نام گرفته است (آقابزرگ طهرانی، ۱۴۰۳، ج ۴، ص ۲۲۹-۲۳۰، ج ۲۶، ص ۲۱۴، درباره دیگر آثار حسینی مختاری ← همان، ج ۶، ص ۹، ج ۱۵، ص ۲۵۸، ج ۱۶، ص ۱۴۲، ج ۲۰، ص ۱۱۶-۱۱۷، ج ۲۱، ص ۱۴۹، ج ۲۴، ص ۱۹۴؛ همو، ۱۳۷۲ ش، ص ۱۰۸-۱۰۹).

منابع: محمدحسن آقابزرگ طهرانی، *الذریعة الى تصانیف الشيعة*، چاپ علی‌نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ۱۴۰۳/۱۹۸۳؛ همو، *طبقات اعلام الشيعة: الكواكب المنتشرة في القرن الثاني بعد العشرة*، چاپ علی‌نقی منزوی، تهران ۱۳۷۲ ش؛ رضا استادی، *فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه عمومی حضرت آیه‌الله العظمی گلپایگانی*، ج ۲، قم: دارالقرآن الکریم، [بی‌تا.]: اسماعیل بغدادی، *ایضاح المکنون*، ج ۱، در حاجی خلیفه، ج ۳؛ محمدبن حسن حرّعاملی، *امل‌الامل*، چاپ احمد حسینی، بغداد [۱۹۶۵]، چاپ افت قم ۱۳۶۲ ش؛ احمد حسینی اشکوری، *اجازات الحديث التي كتبها شيخ المحدثين و محیی معالم الدين المولى محمدباقر المجلسي الاصبهاني*، ۱۰۳۷-۱۱۱۰ هـ، قم ۱۴۱۰؛ همو، *تلامذة العلامة المجلسي و المجازون منه*، چاپ محمود مرعشی، قم ۱۴۱۰؛ همو، *فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه عمومی حضرت آیه‌الله العظمی گلپایگانی*، ج ۱، قم ۱۳۵۷ ش؛ خوانساری؛ محمدبن حسن فاضل هندی، *کشف اللثام*، قم ۱۴۱۶-۱۴۲۴؛ عباس قمی، *فوائد الرضوية: زندگانی علمای مذهب شیعه*، تهران [۱۳۲۷ ش]؛ خانیابا مشار، *فهرست کتابهای چاپی عربی*، تهران ۱۳۴۴ ش.

/ لیلی کریمیان /

حسینی مراغی، میرعبدالفتاح بن علی، فقیه و اصولی امامی قرن سیزدهم. از تاریخ تولد و زندگی او اطلاع چندانی در دست نیست. احتمالاً در مراغه به دنیا آمده است. بعدها در نجف ساکن شد و به تحصیل علوم دینی، به‌ویژه فقه و اصول، پرداخت (← حبیب‌آبادی، ج ۴، ص ۱۳۶۵؛ امین، ج ۸، ص ۳۱؛ امینی، ج ۳، ص ۱۱۸۲). از درس شیخ موسی و شیخ علی، فرزندان شیخ جعفر نجفی معروف به کاشف الغطاء، که در نجف استادان بنامی بودند، بهره گرفت و درسهای آنها را تحریر کرد (همانجا؛ قس آقابزرگ طهرانی، ۱۳۳۷ ش، ستون ۲۳۲). با اینکه حسینی مراغی (ج ۲، ص ۱۴۴) از سیدمحمد طباطبائی، مشهور به سیدمحمد مجاهد* (متوفی ۱۲۴۲)، با عنوان «استاد» و «معاصر» یاد کرده، ولی شاگردی او نزد طباطبائی محل تردید است (قس حسینی مراغی، ج ۱، مقدمه، ص ۷). وی در ۱۲۵۰ در نجف درگذشت (امینی، همانجا؛ قس آقابزرگ طهرانی؛ حبیب‌آبادی، همانجا).

مهم‌ترین اثر حسینی مراغی، *عناوین الاصول* مشهور به *العناوین* است که درباره قواعد فقهی است (← ادامه مقاله). دیگر آثار مهم او - که به نوشته آقابزرگ طهرانی (۱۴۰۴،

قواعد ویژه شرایط عام تکلیف، مانند بلوغ و عقل و رشد و اسلام (عنوان هشتاد و سوم تا نود و چهارم).

توجه به زمان تألیف کتاب، که در سال ۱۲۴۶ خاتمه یافته است (ج ۲، ص ۷۵۷)، اهمیت آن را در مواجهه با گرایش اخباری و تثبیت مبانی اجتهاد نشان می‌دهد (سبحانی، ص ۳۴۲). شیخ انصاری به آرای حسینی مراغی در العناوین توجه داشته است (همان، ص ۳۳۸؛ برای نمونه س انصاری، ج ۶، ص ۴۵). میرزا محمد تنکابنی (ص ۱۸۴) این کتاب را از دیگر آثار راجع به قواعد فقه، برتر شمرده است.

منابع: محمدحسن آقابزرگ طهرانی، *الدریعة الی تصانیف الشیعة*، چاپ علی‌نقی منزوی و احمد منزوی، بیروت ۱۹۸۳/۱۴۰۳؛ همو، *طبقات اعلام الشیعة: الکرام البررة*، مشهد ۱۴۰۴؛ همو، *مصفی المقال فی مصنفی علم الرجال*، چاپ احمد منزوی، تهران ۱۳۳۷ ش؛ جعفرین باقرآل‌حبوبی، *ماضی النجف و حاضرها*، بیروت ۱۹۸۶/۱۴۰۶؛ امین؛ محمدهادی امینی، *معجم رجال‌الفکر و الادب فی النجف خلال الف عام*، [نجف] ۱۹۹۲/۱۴۱۳؛ مرتضی‌بن محمدامین انصاری، *کتاب المکاسب*، قم ۱۳۷۸ ش؛ محمدبن سلیمان تنکابنی، *قصص العلماء*، تهران: انتشارات علمیه اسلامی، [بی‌تا]؛ محمدعلی حبیب‌آبادی، *مکارم الآثار در احوال رجال دو قرن ۱۳ و ۱۴ هجری*، ج ۴، اصفهان ۱۳۵۲ ش؛ عبدالفتاح‌بن علی حسینی مراغی، *العناوین*، قم ۱۴۱۷-۱۴۱۸؛ جعفر سبحانی، *تذکره‌الاعیان*، قم ۱۴۱۹؛ حسین مدرسی طباطبائی، *مقدمه‌ای بر فقه شیعه: کلیات و کتابشناسی*، ترجمه محمد آصف‌فکرت، مشهد ۱۳۶۸ ش.

/ منی علی‌نژاد /

حسینی مرعشی ← سلطان‌العلماء، حسین بن محمد

حسینی (۱)، پرکاربردترین مکان مذهبی در میان شیعیان با کارکرد اختصاصی در برگزاری مراسم سنتی عزاداری و روضه‌خوانی به ویژه برای حضرت امام حسین علیه‌السلام و یارانش، و نیز با کارکرد عمومی در برگزاری آیینهای مذهبی و فرهنگی.

با وجود اهمیت زیاد مساجد در سراسر جهان تشیع، حسینی‌ها در اجرای مراسم ویژه سوگواری شیعی (سینه‌زنی، روضه‌خوانی و ذکر مصائب اهل‌بیت، نوحه‌خوانی و وعظ و، در برخی مناطق، تعزیه‌خوانی) جایگاهی اختصاصی یافته که مشتمل است بر مراسم دهه اول محرم یا اول محرم تا ۲۸ صفر؛ مراسم سوگواری برای پیامبر و دیگر معصومان علیهم‌السلام در دیگر ایام سال قمری؛ مراسم میلاد و منقبت‌خوانی برای معصومان علیهم‌السلام؛ و برگزاری مراسم ویژه ماه مبارک رمضان، از جمله شبهای قدر و مجالس قرائت قرآن. اجرای

مجالس ترحیم* شهروندان و برنامه‌های مذهبی و فرهنگی نیز از فعالیتهای معمول در حسینی‌هاست.

حسینی‌ها، به ویژه در ماههای محرم و صفر، کانون اصلی مراجعه و پررونق‌ترین مرکز ارتباط جمعی مناطق شیعه‌نشین به‌شمار می‌روند. حضور مردم در این مکانها و همیاری آنان برای آماده‌سازی و تأمین خدمات و اجرای مراسم، بدون در نظر گرفتن سن و جنسیت و وضع مالی و جایگاه و رتبه اجتماعی، امکان گسترده‌ای برای تقویت حس همدلی و همبستگی شیعیان فراهم می‌آورد و چون حسینی‌های هر محل معمولاً حائز هویت محلی ویژه خود هستند، این کارکرد اجتماعی حسینی‌ها در مقیاس محله، مناسبات عمیق و ریشه‌داری را در میان ساکنان ایجاد و تقویت می‌کند؛ به ویژه در ادوار متأخرتر، حسینی‌ها مرکزی برای برنامه‌های عام‌المنفعه، از جمله تشکیل صندوقهای قرض‌الحسنه، نیز هستند. کارکرد هویت بخشی و تقویت همبستگی در حسینی‌های متعلق به جمعیت‌های مهاجر یا مسافر در شهرهای دیگر، مثلاً حسینی‌های آذربایجانها در تهران و حسینی‌های ایرانیان در عتبات عالیات، بارزتر است (س ادامه مقاله).

به دلیل متأخر بودن واژه حسینی و فقدان آن در متون کهن، این ساختار ظاهراً در امتداد ساختارهای مسجد*، زاویه و تکیه*، و در نتیجه ترکیب و تلفیق و بازتولید بخشهایی از ساختار و کارکردهای آنها، از عصر صفوی به بعد، و به احتمال بسیار نخستین‌بار در حوزه فرهنگی شیعی ایران، به وجود آمده است. در دوره آل‌بویه، به دستور معزالدوله دیلمی در ۳۵۲، مردم در روز عاشورا خیمه‌هایی برای عزاداری در خیابانها برپا کردند (فقیهی، ص ۴۶۶). بر پاکردن این خیمه‌ها، به عنوان محل‌های موقت عزاداری حسینی، با استفاده از داربستهای چوبی یا فلزی و پوشاندن آنها با پارچه‌های برزنتی، همچنان مرسوم است، اما درباره احداث بناهای دائم با عنوان حسینی، در منابع متقدم گزارشی نیامده است. آیینهای عزاداری در مساجد، مزارات معصومان، امامزاده*ها، بازار*ها، تکیه‌ها و جز اینها برگزار می‌شده و اختصاص بنایی به نام حسینی، به منظور عزاداری، به احتمال بسیار از دوره قاجار تثبیت شده است، چنان‌که تاریخ بنای حسینی‌های مهم و معروف نیز تاریخی قدیم‌تر را نشان نمی‌دهد (س دایرة‌المعارف تشیع، ذیل مداخلای حسینی).

از سوی دیگر، به نظر می‌رسد روند غلبه بسامدی واژه حسینی در خرده فرهنگ عزاداری سنتی شیعی، به خلط میان این واژه و واژه تکیه منجر شده باشد. گفته شده که تفاوت کلی تکیه و حسینی در این است که در وسط تکیه‌ها سکویی برای اجرای تعزیه تعبیه می‌شده و برگزاری تعزیه از عصر صفوی به بعد از